

**ASO
CIATÍV
NY**

ATLAS

**KUL
TÚR
NEJ**

**KRA
JI
NY**

Adult Colorado
potato beetle
is capable
of consuming 10 cm²
of foliage per day.

V projekte Asociatívny atlas kultúrnej krajiny sa Samuel Velebný zamýšľa nad percepčným vrstvením krajiny ako sústavy vzájomných pôsobení, ktoré podliehajú ohybom a metamorfózam v dôsledku rozličných geopolitických dynamík a kultúrnych formácií. Tieto procesy sa vpisujú do krajiny (napríklad rádioaktívne látky z atómovej bomby sa stovky tisíc rokov zapíšu do budúcich vrstiev zemskej kôry, ako píše Kristína Országová a Lukáš Likavčan v článku Syntax Zeme: Úvod do geopoetiky), do písania o krajine (mapy, ktoré do obrazu krajiny projektujú hranice štátov, a tie spätne samotnú krajinu ovplyvňujú) a do písania krajiny (cieľená premena geológie terénu sa čoraz viac využíva ako vojenská taktika, ako píše opäť Országová a Likavčan). Parcelovanie i prepájanie Zeme novými hybridnými infraštruktúrami fyzických a virtuálnych objektov (takzvaný internet vecí) spôsobuje mazanie existencie miest, ktoré by sme popísali ako „nepoškvrnené“, dokonale lokálne teritória. Ako píše Velebný, „Na Zemi prakticky niet miesta, pri pohľade na ktoré neexistuje „vrstva“ fyzickej ľudskej infraštruktúry.“ Nesúc sa na vlně diskurzívnych trendov môžeme hovoriť o antropocéne - o epoche kontroly človeka nad planétou (tento termín býva kritizovaný pre jeho implicitný antropocentrizmus, nakoľko človek neovláda prírodu do takej miery, aby sa jednoducho zmocnil klimatického rozvratu). Velebný však tento pojem nepoužíva a namiesto toho citlivejšie hovorí o stave „transformujúcej sa jednoty“, v ktorej nemôžeme zložito previazané deje rozsekať na jednotlivé ostrovy pôvodnosti a vrstvy

„prepísanej“ krajiny. Ako synekdochu týchto kolosálnych vzťahov, ktoré sa vzpierajú prostým dualitám Velebný volí ich jednu časticu: priestorovo a temporálne ďalekosiahlu, ale v kontexte rozmeru témy, ktorú ňou uchopuje, na prvý pohľad kurióznou a anekdotálnou - kultúrne dejiny pásavky zemiakovej. Tie sa tiahnu počas (zatiaľ) štyroch storočí a sú plné politických oportunitizmov, sýtenia ideovými významami a aj zlyhaní snáh o vyhladenie škodcu zemiakov (to je často koncipované ako kultúrny projekt, v ktorom sú genocidálne apely súčasťou posilňovania kolektívnych identít). Velebným popisované dejiny obsahujú okrem iného využitie chobáka ako biologickej zbrane v druhej svetovej vojne či jeho „mäkkú“ weaponizáciu v rámci ideologického boja počas studenej vojny. Velebný sa tiež zameriava na popretie antropocentrických predstáv o ľudskom ovládnutí okolia prostredníctvom technológií na kynoženia chrobáka, ktoré druh postupne dotlačili do stavu odolnosti voči desiatkam druhov chemikálií pôvodne používaných na jeho zničenie. Velebný poukazuje na to, ako ľudská schopnosť vplývať na prostredie alteruje krajinu i biologický profil „neželaných“ bytostí, avšak nie spôsobom, ktorý v každom prípade vytvára ľudskú dominanciu. Naopak, spúšťa podľa jeho slov nekontrolovateľné procesy, ktoré vynucujú nové otázky, postoje a reakcie. Zdanlivú všadeprítomnosť pásavky zemiakovej („kde pestujú zemiaky, tam majú Pásavky“) môže prerušiť až elokovanie zemiakových polí na kolónie Marsu. Ľudský boj s pásavkou tak nie je dokladom epochy antropocénu, ale skôr epochy vzťahov, ktoré ešte celkom nevieme popísať. Velebného Asociatívny atlas preto

môže byť súčasťou vynachádzania jazyka, ktorý umožní uchopiť vzájomné pôsobenie síl, ktorých uchopenie dosiaľ často bývalo nahľadávané antropocentrizmom a praxami kultúrnej nadradenosti. Velebný napríklad pre pomenovanie populácie pásavky zavádza pojem národ. Tým ešte viac zintenzívňuje napätie medzi poňatím človeka ako primárnej či dokonca jedinej planetárnej subjektivity (a ostatnej organickej i anorganickej prírody ako pasívnej sféry jeho pôsobenia) a realitou nepredvídateľnosti udalostí pri ľudskom vplývaní na výhonok zemiaku, hrudu zeme, pole, kontinent, planétu.

Dominika Moravčíková, publicistka, doktorandka hudobnej vedy

ÚVOD

INTRODUCTION

Mapy, letecké zábery zemskeho povrchu, fotografie planéty z orbitu. Zobrazenia krajiny, ktoré vďaka technologickým možnostiam reformovali perspektívu klasickej „krajiny“ v ponímaní výtvarného umenia. Mapy boli prvými výstupmi snaženia o zachytenie charakteristík krajiny z jednotného pohľadu, ktorý je človeku nedostupný. Dôležitú rolu hrali pri prehľbovaní pochopenia vlastných území ale aj pri infiltrácii a pochopení úplne nových svetov - napríklad pri objavovaní nového amerického sveta Európanmi. Postupné zdokonaľovanie a modernizovanie postupov vyústili v stav leteckého snímkovania, vďaka ktorému sa zrodili naozaj presné a spoľahlivé mapové zobrazenia. Nová perspektíva otvorila priestor aj pre nové vnemy a paralelne s jej nástupom sa menili a stále menia aj kontexty vzťahov medzi aktérmi dichotómie tzv. kultúrnej a prírodnej krajiny. Ľudstvo už štyri storočia modernizuje a globalizuje v rytme udávanom tzv. západnou kultúrou a zásadné akcelerovanie tejto dominancie pramení vo fenoméne násilného založenia kolónií. V tej dobe pre človeka nemožný vnem z vtáčej perspektívy sa zmenil na vždy a všade prítomnú možnosť užívania si takýchto pohľadov na celú planétu. Amorfný lesný porast vyfotografovaný z výšky stoviek kilometrov vieme jedným klikom doplniť o čiary označujúce hranice územnosprávnych celkov, krajín, ciest, či dokonca lesných chodníkov. Na Zemi prakticky niet

Maps, aerial imagery of Earth's surface, photos of planets made from orbit. Depictions of the landscape that have, thanks to technological development, reshaped perspectives of the traditional landscape in terms of representations of it used in visual art. Maps have been first of these outcomes in man's effort to capture characteristics of landscape from an unified view that is inaccessible for people. Maps have played an important role in mankind's deepening of understanding of their own countries but also in infiltration of entirely unknown countries and continents – such as it was when discovering America by Europeans. Gradual improvement and modernisation of approaches has led to aerial photography, thanks to which really reliable map outcomes could have been born. The new perspective has made a room for new sensations and in parallel with the emergency of them new relationships between actors of cultural-natural landscape dichotomy started being created. Mankind has been modernising and globalising for four centuries in the rhythm of Western culture and an essential acceleration of this dominance is rooted in the phenomenon of radical establishment of colonies. Bird's-eye view, perspective impossible for people of that era has now become an omnipresent and ubiquitous option of such views from anywhere on the Earth. Amorphous forest shapes photographed from height of thousands of kilometers can be expanded by one click into view with borderlines of regions, counties, countries or roads or even forest pathways. There is no such a place on Earth that does not contain any layer of man made infrastructure in the form of physical objects or at least an agenda such as imaginary borders, spheres of influence or institutional impact. Natural and cultural do now exist in a system of constantly transforming unity which complex internal relationships are often empirically

miesta, pri pohľade na ktoré neexistuje „vrstva“ fyzickej ľudskej infraštruktúry či aspoň agendy v podobe hraníc, sfér vplyvu, či inštitucionálneho dopadu. Prírodné a kultúrne dnes funguje v systéme transformujúcej sa jednoty, ktorej vzájomné vzťahy sú často empiricky nepostrehnuteľné, resp. viditeľné až z odstupu vtáčích pohľadov, či po abstrahovaní prostredníctvom rôznych zobrazení a teórií. Vďaka novým perspektívam vznikajú ale sa aj zviditeľňujú už existujúce hyperobjekty, doteraz existujúce nad rámec nášho chápania či schopností vnímania. Globálny priestor mení svoj charakter ruka v ruke s nevyhnutnosťou zmien nazerania naň. Táto esej končí vidinou ľudstva jednotného v politike úniku z planéty, no začína vo svete izolovaných, vzájomne sa ničiacich civilizácií či národov. Asociatívny atlas kultúrnej krajiny je cestou po naprieč zemepisnými šírkami, výškami ale aj časom začínajúci pred modernitou a končiaci po nej. Ponúka náhľad do komplexicity siete vzťahov prostredníctvom reflexie pôsobenia a interakcií troch vybratých aktérov zemského povrchu – zvierata (Pásavky zemiakovej), rastliny (Luľok zemiakový) a človeka (Ja, ty,...). Médium atlasu, zvolené ako konvenčný textovo vizuálny postup spoznávania súvislostí na zemskom povrchu ilustruje spracovanie témy spôsobom korešpondujúcim s jeho filozofickou povahou – mapové zobrazenia a historické ilustrácie sú viac asociatívnym vizuálnym rámcom pre posilnenie uvažovania o budúcnosti, než faktografiou zbierkou v čase expirujúcich exaktností.

unobservable or visible only from distance of technological perspectives such as bird's-eye view or graphical or theoretical representations. New perspectives help to see but also to create hyperobjects that used to exist behind the framework of our perception or understanding. Global space is changing its character and there is a necessity to change ways of seeing it. This essay ends in a vision of mankind united in the politics of global escapism from the planet, but starts in the world of isolated and fighting countries and nations. Associative Atlas of the Cultural Landscape through latitudes and altitudes, but also heights and times starting before modernity and ending after it. It offers insight into the complexity of relationships of networks of relationships through reflections of actions and interactions of three selected actors from the Earth's surface: the animal (Colorado Potato beetle), the plant (Potato plant) and the man. Media of the Atlas, chosen as conventional and well known textual and visual approach of getting to know relationships on the planet's surface illustrates the topic in a way adapted to the philosophical nature of this research – map representations and historically stylized drawings are more associative visual framework to encourage thoughts about the future than they are factographical collection of exact views of space that expires in time.

How to accelerate anonymous endemics – the plant and the beetle of very local importance into the pedestal of globalized

Ako akcelerovať anonymné endemity – rastlinu a chrobáka veľmi lokálneho významu - na piedestál globalizovanej (ľudskej) kultúry? Pásavka (*Leptinotarsa Decemlineata*) a zemiak (*Solanum Tuberosum*) sú dve formy života, ktoré patria neodmysliteľne k sebe. Ich vzájomný vzťah je však fenoménom len posledných štyroch storočí, spusteným činnosťou Európanov na americkom kontinente. Slovo postkoloniálny, predominantne skloňované v kultúrnych kontextoch tak naberá jemne exotický význam v súvislosti s príbehmi zo sveta lístia a chrobákov. Nedá sa mať ľuďom za zlé, že citlivosť k migračným vlnám, rasovej nerovnosti či hudobným vplyvom ako priamym kultúrnym postkoloniálnym prejavom je rádovo vyššia než k tým, ktoré sa dejú bez ľudského zastúpenia. Pre zvýraznenie postkoloniálnych javov v svete bez ľudí preto zámerne hovorím o Pásavkách zemiakových ako o národe, či používam ilustratívne zobrazenia, ktoré ich humanizujú.

culture of men? Potato beetle (*Leptinotarsa Decemlineata*) and Potato plant (*Solanum Tuberosum*) are two forms of life that inseparably belong together. But their relationship is a phenomenon of just the last few centuries, triggered by activities of Europeans on American continent. The word postcolonial, predominantly in cultural context, is gaining slightly exotic meaning here in connection with the stories from the world of beetles and plants. It is just natural that mankind's sensitivity to see postcolonial processes is higher when it comes to events directly connected with people such as migration waves, racial inequalities or musical influences. To highlight these postcolonial influences in events in the natural landscape, I am purposely using the word "nation" in connection with Potato beetle population and also illustrations with visual language that depicts them as humanoid creatures.

(JUHO)AMERICKÁ RASTILNA (SOUTH)AMERICAN PLANT

Zemiak alebo Luľok Zemiakový (*Solanum Tuberosum*) pochádza z pohoria Andy v dnešnom Peru. Dnešné Peru bolo kedysi Andským kráľovstvom Inkov, existujúcim do vpádu španielskych conquistadorov v 16. storočí. Pred Inkami prevádzkovali na tomto území so striedavými úspechmi ďalšie národy a etnické zoskupenia mnohé ďalšie štátne zriadenia. Najstaršie civilizačné nálezy pochádzajú z doby približne 11000 rokov pred našim letopočtom a len o pár storočí sú staršie najstaršie dôkazy o domestikácii a konzumácii zemiakov. Nasledujúce tisícročia nepriniesli prakticky žiadne dramatické vývoje pre rozšírenie zemiakov. Zlom prišiel až z dôvodov rozpínajúcich mocenských tendencií prichádzajúcich z Európy, posilnených o technologické prostriedky prebúdajúcej sa modernity. Podporené technologickým vývojom v námorníctve, španielske jednotky v priebehu 16. storočia postupne porazili Inkov a na území kráľovstva vytvorili „džavu Peru“ na čele s miestokráľom zodpovedajúcim sa španielskej korune. Španielske koloniálne impérium sa v ďalšom storočí rozšírilo takmer na celý juhoamerický kontinent. Tieto územia boli v živom a neustálom kontakte s Madridským centrom moci, pričom jediným médiom kontaktu boli lode. Prostredníctvom nich bola prevádzkovaná nie len „soft power“ ale aj materiálna časť dlhodobej operácie, preprava tovaru a komodít. Zemiaky sa čoskoro ocitli „za oceánom“, kde čelili prirodzene rozporuplným reakciám Európanom. Strach z neznámeho spôsobil, že vo Francúzsku boli označované za pôvodcov lepry, syfilisu, neplodnosti, či dokonca neúrodnosti pôdy. Edikt vydaný v meste Besancon napríklad hlásal: „Vzhľadom na fakt, že zemiak je zhubná plodina, ktorej použitie spôsobuje lepru, zakazuje sa týmto jej pestovanie pod hrozbou pokuty.“ Tieto dezinformácie, či mýty postupne ustúpili dennej praxi miliónov sýtych ľudí a vzťah k zemiakom sa stal charakteristický kreativitou pri vymýšľaní receptov a postupov spracovania. Slovné spojenie „národné jedlo“ používajú dnes v súvislosti s receptami obsahujúcimi zemiaky mnohé európske národy, ktorým koreňové hľuzy posilnili telá a duše v časoch hojnosti i vojen. Druhovú previazanosť zemiakov a Pásaviek, znepríjemňujúca život ľuďom v Amerike bola v Európe dve storočia známa len z rozprávania a medzikontinentálnych, loďami prenášaných varovaní. Nákazu polí sa preto vďaka prístavným opatreniam darilo dlhodobo oddaľovať, no z narastajúcou intenzitou dopravy a výmeny fyzických objektov sa stávala nevyhnutnou (živo poznáme z pandémie COVID-19 a mechanizmov jej prenosu). Národ Pásaviek definitívne priviedla do Európy až Prvá svetová vojna, keď sa vylodili spoločne s americkými vojakmi. K spáleným, rozbombardovaným a rozrytým poliám sa pridala nová škála. Novým hmyzom napadnuté zemiakové územia prvýkrát spozorovali vo Francúzsku v blízkosti amerických základní a hladné pásavky postupne posúvali svoju vlastnú frontovú líniu naprieč celou Euráziou. Zastaviť ich postup nedokázal okrem Britov nikto a v prvých rokoch pridali na mapu vojnových tragédií novú vrstvu nešťastia. Kým sa však Pásavky dostali do Európy, frontové línie sa museli prehnúť Severnou a Južnou Amerikou. Tú úplne prvú rozpúťali španielski dobyvatelia Južnej Ameriky.

The potato (*Solanum Tuberosum*) is a plant that originated in the Andes, a mountain range in today's Peru, which was known as the Andean Inca Empire in the 16th century, before the invasion of Spanish conquistadors. Prior to the Inca people, the territory was inhabited by other nations and ethnic groups. The earliest evidence of human presence dates back to about 11 000 B.C. The earliest evidence of potato plants being domesticated and consumed is only a couple of centuries older. For millennia, the consumption of potatoes was confined to this region and it was only as a result of European expansion and technological advances brought about by the onset of modernity that this was to change. Spanish navy, now able to advance further than ever before, gradually conquered the Inca and established the Viceroyalty of Peru, a colony ruled by Spain. During the next century, Spanish colonial rule was to expand to cover virtually the entire continent of South America. The only means of communication between these territories and Madrid were the ships, which not only conveyed the "soft power" but also transported goods and commodities. Soon, potatoes found their way to Europe and were met with mixed feelings. The fear of the unknown led the French to see them as the source of syphilis, leprosy, sterility of both people and the soil. The city of Besancon even issued an edict, barring its citizens from growing potato "the malign plant that causes leprosy", under pain of a heavy fine. Such myths were later dispelled by millions of people coming up with creative ways of preparing and consuming potatoes. Many European nations even today consider them to be a part of their national cuisine. Potato plants were, initially, only linked inextricably to Colorado Potato Beetles in America. For two centuries, Europeans knew about this pest from stories told by travellers coming from overseas. Strict measures applied in ports that managed to keep the beetle from spreading to European fields for a long time could not hold out against the growing volume of travel and transportation of goods (similar to the spreading of COVID-19). The nation of Colorado Potato Beetles was finally brought to Europe during the First World War, as they landed on our shores together with American soldiers. The bombs and fire that laid waste to fields were soon joined by another disaster. The striped beetle was first spotted close to American military bases in France and soon began its march across the continent. Nobody except for the British was able to stop them, which added another layer of destruction to territories decimated by the war. Long before that, however, wars had to be fought in North and South America, the first of them waged by the Spanish conquerors.

**KRONIKÁR
ŠPANIELSKÉHO KOLONIALIZMU
KRONIKÁR
ŠPANIELSKÉHO KOLONIALIZMU**

Dávnu a geograficky vzdialenú dejinnú udalosť vpádu Španielov do Ánd nám síce sprostredkované pripomína každý jeden zemiakový pokrm na jazyku, no predsa len sme trénovaní a vychovávaní pre komunikáciu a myslenie skôr prostredníctvom výrazových jazykových prostriedkov. V tomto svetle je užitočným a vzácnym prameňom poznania dramatických udalostí zo šestnásteho storočia pán Felipe Guaman Poma de Ayala, autor knižného diela Prvá nová kronika a dobrá vláda (ROK). Guaman Poma bol príslušník domácej aristokracie, etnický Ink, narodený v čase vpádu kolonizátorov, vychovaný ako katolík a plynulo rozprávajúci po španielsky. V pozícii obyvateľa podrobenej krajiny zostavil knižné dielo, ktoré sám aj ilustroval a celok adresoval samotnému španielskemu kráľovi Filipovi II.. Išlo o akýsi manuál vládnutia, poňatý so situácií náležiacou pokorou a akceptáciou nového mocenského rozvrhnutia síl, no s pragmatizmom ponúkajúci riešenie “z prvej ruky”. 1189-stranová kniha sa stala historicky najrozsiahlejším kritickým materiálom reflektujúcim španielsky kolonializmus zo strany príslušníka dotknutého pôvodného obyvateľa. Ayala navrhuje koncept “dobrej vlády” ktorej sa podľa neho v súdobom španielskom prevedení obyvateľom nedostáva. Svoju ideu zakladá na rešpektovaní sociálnych a ekonomických štruktúr Inkov, technológiách Španielov a kresťanskej teológii adaptovanej pre každodennosť života v Andách. Dielo sa ku kráľovi Filipovi II. nikdy nedostalo, no dodnes je aj vďaka 389 ilustráciám prístupným a atraktívnym materiálom dokumentujúcim svoju dobu. Ayalova individuálne zostavená Nová kronika síce nedosiahla želaný výsledok, no aj vďaka nej pokračoval v kariére kronikára a ilustrátora v spolupráci so Španielmi.

(SEVERO)AMERICKÝ CHROBÁK

Leptinotarsa Decemlineata/Pásavka zemiaková/Colorado Potato beetle je chrobák pôvodom zo severoamerických Skalnatých vrchov, konkrétne z dnešného štátu Colorado, jednej z 51 krajín Spojených štátov amerických. V predchádzajúcej etape ľudskej civilizácie tu žili ľudia, ktorým sa dnes hovorí "pôvodní" pričom ide o výraz v západnom svete zaužívaný ako eifemizmus pre významovú skupinu "zotročení, vyvraždení, či vyhnaní". Životné prostredie pásavky zemiakovej bolo dlho pred vyskytnutím sa ľudských kultúr závislé od prítomnosti jednej rastliny, konkrétne jej listov. Tisíce, či snáď desaťtisíce rokov to však neboli zemiaky ale (akési) Solanum Rostantum. Cudzopasenie pásavky začalo až v modernej dobe ako priamy dôsledok pohybov ľudských kultúr. Vieme ho veľmi presne datovať na rok 1859, keď sa neznámy "chrobák-milión" začal postupne meniť na univerzálnu hmyziu celebritu globálneho ľudského povedomia. Podobnú vysokú relevanciu a slávu má medzi ľuďmi aj ďalšia živá prírodnina, rastlina zemiak. Rovnako ako pásavky však pochádza z endemického prostredia amerických hôr, pre zmenu však juhoamerických. V legende o Adamovi a Eve zostúpila z výšok stromu neznáma inteligentná entita v podobe hada a v podobe jablka ponúkla poznanie a priam zmenu paradigmy pre celý ľudský druh. Čosi podobné sa udialo v rajskej záhrade Skalnatých vrchov národu Pásaviek, keď sa nad ne sklonil človek - božsky veľký, nepochopiteľný a všemohúci - a ponúkol chrobákom s desiatimi pruhmi možnosť ochutnať zemiaky. Pásavky dostali možnosť poznania celej planéty, populačnej explózie i prudkých genetických zmien. Daňou bolo - ako to už v tomto príbehu býva - vyhnanie z raja. Pásavky sa vydali na cestu naprieč Spojenými štátmi americkými, postupovali v priemere o 140 kilometrov za rok a svoju kolonizáciu kontinentu zavŕšili v roku 1876 dosiahnutím vôd Atlantického oceánu na východnom pobreží.

The origins of *Leptinotarsa Decemlineata* or Colorado Potato Beetle can be traced to the region of Rocky Mountains. More specifically, it is the territory of present-day Colorado, one of the 50 US states, which used to be inhabited by people nowadays referred to as natives. In contemporary society, the term "native" is often used as a euphemism, denoting peoples who had in fact been enslaved, murdered or forcibly removed from their homeland. Long before the arrival of people, however, the population of Potato Beetle thrived in this region due to the presence of a single plant, or rather its leaves. That plant was called *Solanum Rostantum*. It was only as a result of human activity that the previously virtually unknown and unremarkable beetle became a well-known parasite, a virtual celebrity. That transformation can be dated to 1859. Unlike the Colorado Potato Beetle, the potato plant was originally endemic to the mountains of South America. Much like the snake in the biblical story of Adam and Eve, an unknown intelligent being that descended from a tree, offering knowledge and with it a major paradigm shift, a human being entered the garden of Rocky Mountains and offered the striped beetle its first taste of potato. As a result, Colorado Potato Beetle was able to travel around the world, its population exploded and its genome changed rapidly. But, just like in the biblical story, there was a price to pay. The beetle had to leave its paradise, marching across the United States at the speed of 140 kilometers per year, until it finally reached the East Coast and the Atlantic Ocean in 1876.

ODOLNÁ BRITÁNIA ODOLNÁ BRITÁNIA

Velká Británie je jediná európska krajina, ktorá sa dokáže úspešne brániť nákaze polí Pásavkami. Vďaka za to strategickej práci so svojou ostrovnou polohou a systematickým opatreniam proti šíreniu nákazy polí. Aj keď od prvého zaznamenaného výskytu v roku 1877 je evidovaných

minimálne 163 prípadov zachytenia nákazy polí, prítomnosť Pásavka v Británii sa nikdy nepremenila do podoby kontinuálne prítomnej populácie. Svedčí o tom aj to že posledný registrovaný výskyt chrobákov vo väčšom množstve je už pomerne staršieho dáta – z roku 1974. V priebehu Druhej svetovej vojny zvažovala britská armáda možnosť použitia *Leptinotarsa decemlineata* ako biologickej zbrane proti Nemcom. 30. Apríla 1942 donieslo lietadlo B-24 Liberator z USA náklad 15000 Pásaviek a neznáme množstvo Kliešťov, ktoré mali poslúžiť ako základný výskumný materiál pre dve vetvy vývoja útokov hmyzom. Nemecké vojenské spravodajstvo tieto informácie zachytilo a zatiaľ čo Kliešte nevyhodnotilo ako riziko, pri Pásavkách zbystrilo pozornosť podstatne viac. Reakciou bolo založenie Kartoffelkäferforschungsinstitut (Inštitút pre výskum Pásavky zemiakovej) v meste Kruft. Tento sa pomerne rýchlo preorientoval z vývoja obranných techník na prípravu útočných postupov v snahe zbombardovať Britov chrobákmi skôr ako Briti zbombardujú Nemcov. Na testovacie nálety bola vytýčená časť nemeckej krajiny v okolí mesta Speyer. Testovacie lety z októbra 1943 priniesli rozporuplné výsledky s nezodpovedateľnou dilemou. Zo 100 000 zhodených chrobákov pri prvom pokuse bolo pri následnom zbere nájdených ani nie 100, pri druhom zhodení 14000 chrobákov sa podarili nájsť 57. Výskumníci a vývojári sa nevedeli zhodnúť, či je to pozitívny jav, ktorý indikuje, že bombardovanie má veľký rozptyl a teda ničivú silu, alebo negatívny, indikujúci masívny úhyn a zmiznutie chrobákov nevedno kam. Najvyššie veliteľstvo Wehrmachtu napriek tomu obdržalo začiatkom roka 1944 informáciu, že nová zbraň je pripravená na použitie. Vzhľadom na pokročilé štádium postupnej nemeckej porážky sa tak však nikdy nestalo a možno aj vďaka tomu sa Británia dodnes drží na mape európskych zemiakových polí ako jediné miesto bez stabilnej populácie *Leptinotarsa Decemlineata*.

Pásavky dobyli Európu, pravlasť západnej kultúry vo vyvrcholení globalizačných procesov, ktorých začiatky pochádzajú práve z európskych mocenských centier. Bezprecedentná vojna, prvá za účasti krajín z viacerých kontinentov, stála na začiatku nikdy nekončiacej pásavkovej pohromy, ktorá vlastne už nie je pohromou, ale len zmenou stavu vecí, prostredia, reakciou Zeme na ľudské tzv. globalizačné tendencie a technologickú modernizáciu. Po dvoch dekádach, keď sa Európa a vlastne celý svet rozdelili po Druhej svetovej vojne na dva ideologické bloky, Leptinotarsa Decemlineata sa stala zbraňou studenej vojny, ktorú by sme dnes azda nazvali hybridnou. V mediálnom priestore začala moc podnecovať občanov jednak k fyzickej likvidácii škodcov, no popri tomto praktickom poslanstve šikovne podsúvala aj myšlienky ideologického boja medzi politickými blokmi, ktoré vďaka technológii, modernizácii a nástupu globálnych javov prerástli až v civilizačné bloky, rozdeľujúce mapu sveta ostrými rezmi. Hlavne vo Východnom bloku sa stal boj s Americkým chrobákom priam ikonickým, zanechal po sebe kvantum grafického a výtvarného materiálu. Atmosféru týchto poryvov ilustruje veta z reportáže odvysielanej v československom filmovom týždenníky v roku 1950: „ ... Vypořádali jsme se s Horákovou, Peclm a společníky. Vypořádame se i s Mandelinkou bramborovou, americkým broukem! ...“ V povojnovom období mierne nekritického nadšenia chemikáliami a plastom sa na škodcov išlo naozaj nevyberane. Socialistické polia boli veľké, zjednotené, fungujúce na základe princípov národného hospodárstva a plánovania. Vtáčia perspektíva pohľadu na povrch Zeme dokáže dodnes spoľahlivo odhaliť, kadiaľ viedla niekdajšia Železná opona - na západ od nej sú polička spravidla menšie, v správe rodín, či drobných podnikateľov. Na východ od železnej opony sú naopak klány a role rádovo väčšie v správe dodnes nadväzujúcej na družstevnú veľkovýrobnú tradíciu zavedenú po druhej svetovej vojne. Chemická vojna proti Pásavkám a iným škodcom sa ale viedla na oboch stranách Železnej opony bez ohľadu na rozlohu zemiakových polí. Trvá stále a dekády jej praktizovania, postrekovania a polievania Zeme prispeli k formovaniu, či deformovaniu genofondu budúcich generácií všetkého živého. Bilancia národa Pásaviek je pri čelení chemickým útokom insekticídmi priam zarážajúca – už v roku 1958 si všetky európske populácie dokázali vytvoriť odolnosť proti vtedy konvenčným postrekom. Entomológovia vyzorovali, že Leptinotarsa Decemlineata si od svojho príchodu do Európy vytvorila odolnosť minimálne proti 56 druhom látok určených na ich decimovanie. Inak povedané – od „vyhnaia z raja“ Skalnatých vrchov sa pod ľuďmi udržiavaným jazykovým prostriedkom Laptinotarsa Decemlineata vyvinul prakticky úplne iný tvor, k čomu ho priviedla húževnatá schopnosť prežiť nepretržitý vojnový stav s ľuďmi. Komplexné vitálne mechanizmy tohto druhu spôsobujú, že aj keď je jedným z najnenávidenjších a najsystematickejších vyraďovaných druhov planéty, od stavu ohrozenia má čoraz ďalej. Komplexné schopnosti človeka meniť okolie podľa svojich potrieb tak aj vďaka tomuto príbehu dostávajú kontúry skôr spúšťania nekontrolovateľných a často nepozorovaných procesov, hyperobjektov, ktorých deje a zákonitosti je zložitá pochopiť a reagovať na ne. Otázka, či by populáciu definitívne “amerického chrobáka” odrovnalo len zrušenie všetkých zemiakových polí sveta ostáva nezodpovedateľnou.

SPÁLENÁ ZEM A STUDENÉ VOJNY

SCORCHED-EARTH AND COLD WARS

Colorado Potato Beetle conquered Europe, the cradle of Western civilisation, at the point when globalisation processes, which originated in European centres of power, reached their peak. It was an unprecedented global war, the first of its kind, that stood at the beginning of a never-ending beetle disaster, a disaster which has since turned into a permanent change of affairs and the environment, brought about by the Earth's reaction to globalisation and technological modernisation. Two decades later, as Europe and with it the entire world stood divided into two ideological blocks, *Leptinotarsa Decemlineata* became a weapon of the Cold War. Today, this war would perhaps be referred to as hybrid. The media encouraged citizens to exterminate the bugs while at the same time using them to convey the message of ideological warfare between political blocks and indeed between antagonistic civilisations, separated from one another by clear-cut boundaries. In the Eastern Block, the American beetle became an iconic image, immortalised by countless visual materials. A 1950 Czechoslovak television news bulletin sent the following message: "...we've dealt with Horáková, Pecl and others, now is the time to deal with the American Beetle!" The post-war enthusiasm for chemicals knew no bounds. Socialist nationalised collective farms were huge and managed by the principles of planned economy. Even contemporary aerial view images offer a clear picture of where exactly the Iron Curtain was located by revealing much smaller lots, managed by families or small businesses, to its West. To the East lay vast fields, a heritage of post-war collective mass production. Still, at the time, both sides declared total war on Colorado Potato Beetle and other pests. In the aftermath of this chemical warfare came unparalleled changes to the genome of all the living creatures. In 1958, it was observed that the European population of *Leptinotarsa Decemlineata* was resistant to as many as 56 pesticides. In other words, ever since leaving their "paradise" in the Rocky Mountains, *Leptinotarsa Decemlineata* had evolved into a completely different creature, in order to survive the constant war declared on them by humans. This unique ability to survive is the reason why, despite being one of the most hated and systematically exterminated species on the planet, *Leptinotarsa Decemlineata* is by no means an endangered species. This story is a good example of the human ability to transform the environment being more of an impulse for changes and processes that human beings are unable to control or sometimes even to observe and understand. We will probably never know whether the only way to completely get rid of *Leptinotarsa Decemlineata* would be a complete destruction of all the potato fields on this planet.

Z AMERICKÉHO CHROBÁKA RUS

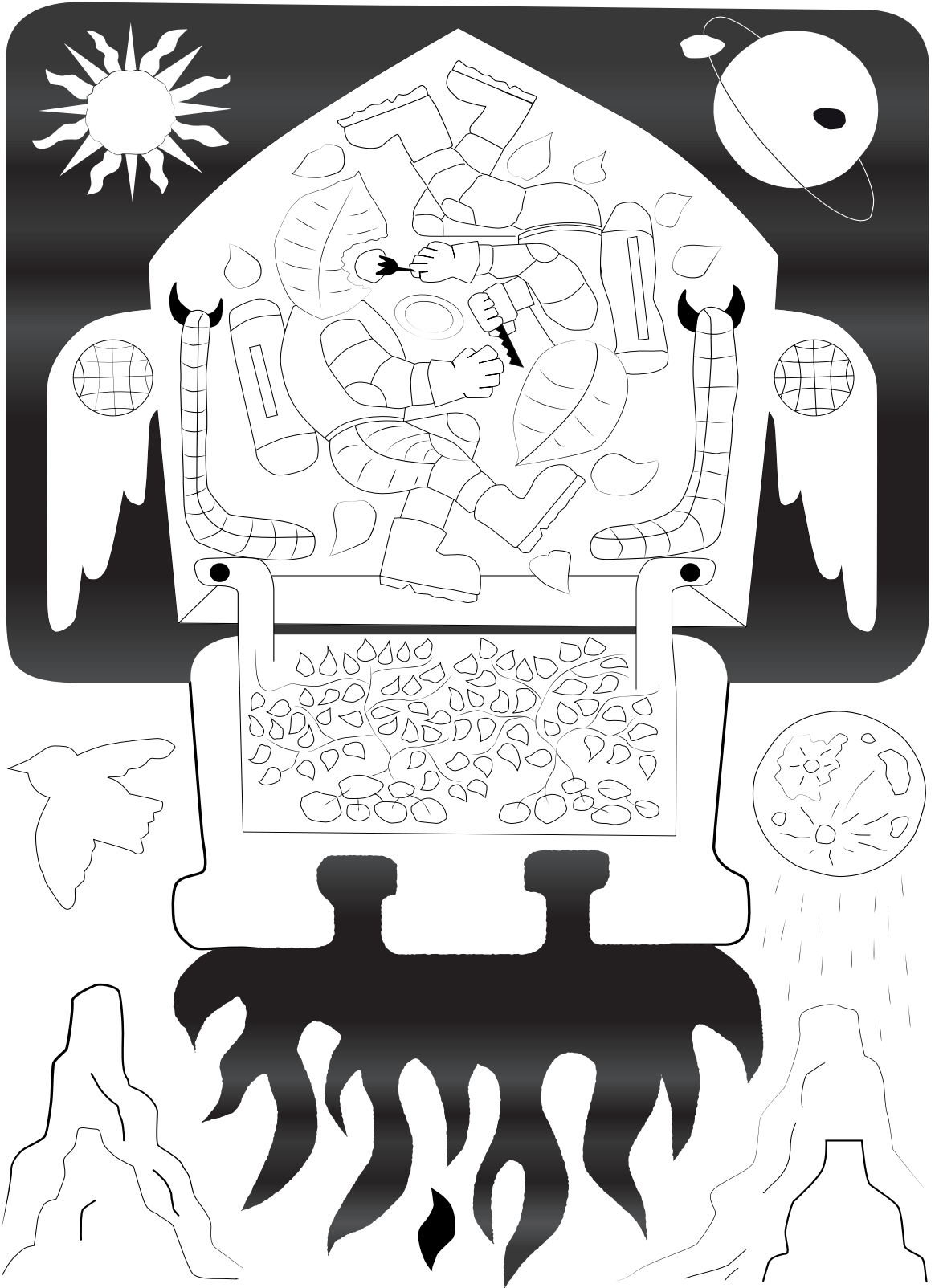

Pásavky vyvolávajú svojim záujmom o zemiaky silnú negatívnu emóciu. Najpracovitejším žrútom listov je ich larva, vývojové štádium pred dospelým chrobákom, ktoré by si laik na prvý pohľad určite s dospelým škodcom nespájal. Jedna larva *Leptimotarsa Decemlienata* denne zožerie až 10 cm² zemiakových listov, dospelý jedinec o polovicu menej. Symbolom skazy v systematicky vštepanom mediálnom obraze sa stal však dospelý chrobák, pitoresknejší a vizuálne charakteristickejší vďaka svojim desiatim pruhom. Sú to práva ferebné pruhy, silne poľnohospodársky charakter ukrajinskej ekonomiky i krajiny, kvôli ktorým začala Pásavka zemiaková celkom nedávno písať novú kapitolu svojej prítomnosti v kultúrnom povedomí. Ako to už býva, aj táto kauza vychádza z dramatických vojnových súvislostí. Konflikt medzi Ukrajinou a proruskými separatistami, resp. Ruskom, ktorý od roku 2014 paralyzuje východ Ukrajiny priniesol dramatické pohyby v ukrajinskej spoločnosti i na mape regiónu. Hranice akosi prestali platiť, či dávať dovedajší zmysel. mnohé polia sa zmenili na zamínované či spálené priestranstvá a kvalita životov mnohých ľudí šla rapídne nadol. Do Ukrajiny sa zahryzli ozbrojené sily a Ukrajina im našla pejoratívnu prezývku “koloradi” - vychádzajúcu z ukrajinského názvu mandelinky preložiteľného ako “Kolorádsky chrobák” (колорадський жук - koloradsky zhuk). Vizuálny moment na pozadí prezývky je pruhovaná oranžvo-čierna tzv. Gregorijevská stuha používaná na vyznamenaníach separatistov. Ako komponent vojenských vyznamenaní sa objavovala už v cárskom Rusku, Sovietskom zväze i dnešnej Ruskej federácii. V 21. storočí získala širokú popularitu etablovaním za poctu pocty veteránom Druhej svetovej - Veľkej vlasteneckej vojny. Stala sa symbolom patriotizmu ktorý je v komplexnom svete ruských histórií a reálií často spájaný s územnými nárokmi rôzneho rozsahu. Ako to už vo vojnách býva, provokácie a vyvolávanie vášní sú profesionalizovanými pracovnými prostriedkami.

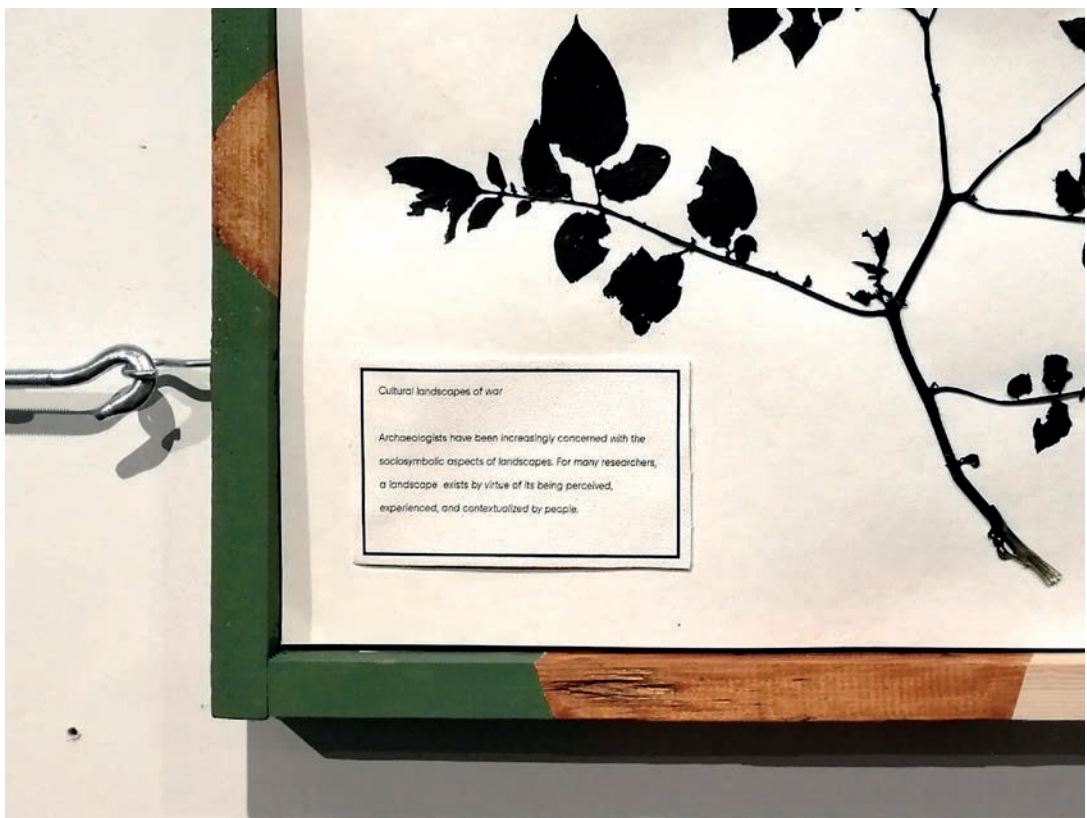
ZEMIAKY V MARŤANSKÝCH PREDVOJOCH

POTATOES IN MARTIAN VANGUARDS

Vo všetkých krajinách a kútoch Zeme platí, že kde pestujú zemiaky, tam majú Pásavky. Zdá sa, že najbližší teritoriálny výpad ľudstva by mohol prerušiť túto väzbu a zmietnuť aj nejednu ďalšiu paradigmu pozemskej prírody - či už tej predglobalizovanej alebo súčasnej. Krajiny, na ktorých území ležia niekdajšie pravlasti zemiakov a Pásaviek – USA a Peru zapojili svoje výskumné organizácie NASA a International Potato Center do spoločného projektu s názvom Potatoes on Mars. Zemiaky boli vytipované ako nádejný kandidát na sýtenie ľudstva v plánovaných marťanských dŕžavách, či kolóniách, či základniach (ťažko dať výstižný názov niečomu tak bezprecedentnému). Tie budú, ak to mu dôjde, mať vzhľadom na vzdialenosť od Zeme charakter miesta, z ktorého sa (na Zem) neodchádza. K úspešnému realizovaniu vízie môže dopomôcť aj andská rastlina schopná rásť v pre Zem extrémnych podmienkach skalnatej pôdy a veľkej nadmorskej výšky. Nepredpokladá sa, že by schopnosť Pásaviek adaptovať sa dosiahla obdobné rozmery, nakoľko zemiakom sa k adaptácii v simulovaných marťanských podmienkach laboratórií snažia dopomôcť ľudia. Príbeh vzájomného puta rastliny a zvierata spôsobeného politickými činmi človeka sa teda, zdá sa, dočká novej vetvy na ktorej začiatku je rozhodnutie opustiť planétu nášho pôvodu, resp. vytvoriť paralelnú civilizáciu mimo nej. Hľadať paralely s pohnútkami, ktoré boli na začiatku európskej násilnej rozpýnavosti na americký kontinent je, zdá sa, násilné. Na Mars sa nejde drancvať, na Mars sa ide hľadať záchrana. Záchrana pred procesmi, ktoré začali niekde

v Západom vedenej modernite, ktorá sa stala možnou práve vďaka extrémnemu obohotaniu sa v koloniálnych dŕžavách začiatku novoveku. Či bude moment sadenia zemiakov na marse zároveň koncom novoveku a či sa červená planéta časom stane jediným útočiskom ľudí závisí aj od správy vecí verejných a vecí geopolitických, podpisujúcich sa na stave prírodnej krajiny na Zemi, ktorá má stopercentný prienik s kultúrnou a spoločenskou situáciou nášho druhu.

*Publikácia vznikla ako výstup sympózia EMA 2020 v Cerede, Maďarsko
Publication has been created during EMA 2020 symposium*

*Výskum vznikol s podporou z verejných zdrojov z Fondu na podporu umenia
počas rezidenčného pobytu K.A.I.R. v Nazar Voitovich Artist in Residence
v Travenve na Ukrajine*

*Research has been supported from public funding by Slovak Arts Council
during residency in Nazar Voitovich Artist in Residence in Travenve, Ukraine.
The residency has been powered by K.A.I.R - Košice Artists in Residence*

